

Mezioborové objevování zpravodajského filmu

Ciara Chambers – Mats Jönsson – Roel Vande Winkel (eds.), *Researching Newsreels: Local, National and Transnational Case Studies*. Cham: Palgrave Macmillan 2018.

Knihu *Researching Newsreels* sestavili Ciara Chambersová, Roel Vande Winkel a Mats Jönsson, který byl v uplynulých letech zároveň iniciátorem komparativního výzkumu skandinávských zpravodajských filmů a poté i širší mezinárodní a mezioborové diskuze ve sdružení nazvaném The Newsreel Network. Činnost této sítě badatelů byla zahájena v říjnu 2012 setkáním na Lundské univerzitě ve Švédsku, pokračovala konferencemi v Dánském filmovém institutu a v roce 2018 dospěla k vydání anglicky psané kolektivní publikace. Svazek *Researching Newsreels* otevírá pole zpravodajského filmu v obou jeho základních charakteristikách — jako součásti kinematografického představení s dobově specifickými formami a funkcemi a zároveň jako zdroje audiovizuálního materiálu, který byl od počátku předurčen k „recyklaci“ a přemísťování mezi různými kontexty i diváckými skupinami.

Zpravodajské filmy představují ve filmové praxi uzavřenou kapitolu — jak se v knize dozvídáme z případových studií, zanikaly v jednotlivých zemích postupně od šedesátých do devadesátých let a v současných kinech nemají relevantního nástupce. Coby obrazová kronika nebo ilustrace doby však rozhodně nejsou neživým a zapomenutým fenoménem. O to více citelný je nedostatek zavedených metod a termínů nebo systematického zpřístupnění filmů a souvisejících metadat. Tento nedostatek autoři odhalují a dílem překonávají z perspektiv svých dlouhodobých odborných zá-

jmů v oblasti filmové historie, dějin médií, politologie atd.

Základní otázky a východiska nastoluje už předmluva britského teoretika médií Johna Cornera. Jedním z těchto východisek, o které se explicitně nebo implicitně opírá většina následujících kapitol, je zdánlivá nekonkurenceschopnost zpravodajského filmu. Nejenže v dějinách kinematografie zůstával ve stínu atraktivnějších fikčních filmů, od počátku byl také s ohledem na časovou náročnost výroby méně pohotový než jiná zpravodajská média. Jeho podstatu a význam je proto nutné hledat jinde než v šíření zpráv a novinek. Tyto filmy nám dnes podle Cornera mohou přiblížit určující momenty, kdy se formovaly nové podoby zprostředkovaného vidění reality (s. V). Můžeme v nich sledovat rysy kinematografie atrakcí, vazby na společenské a politické rámce, dobově podmíněné formální variace. Je tedy třeba brát v potaz různé faktory, abychom se dobrali toho, jakou informaci nesly v době svého uvedení v kinech a jakou přinášejí dnes.

Z patnácti kapitol (případových studií, jak avizuje podtitul knihy) jsou první tři spíše rozšířeným představením a vymezením problematiky. První stať, jejímiž autoři jsou editoři, přináší stručný historický náčrt s odkazy na jednotlivé části knihy a další literaturu. Druhá kapitola Briana Winstona se průřezově zabývá historickými podobami distribuce zpráv a místem, které v těchto dějinách zaujímá film. Luke McKernan

se ve třetí kapitole zaměřuje na publikum jakožto málo probádaný, ale klíčový článek vývoje zpravodajského filmu. Upozorňuje na rozdíl mezi skutečným divákem a konstruktorem masy, ke které se v kinech obracela zpravodajská rétorika.

Studie Rolfa Werenskjolda je již blíže analýze produkčního a distribučního systému konkrétního periodika. Zprostředkovává proces rekonstrukce editorských postupů norského žurnálu Verden Rundt (Kolem světa) z let 1930–1941, složeného z převzatých a domácích šotů. I když šlo o poměrně specifický formát (promítaný ve speciálním kině v Oslu), úskalí rekonstrukce budou povědomá většině těch, kdo se zabývají předválečnými (například československými) zpravodajskými filmy — šoty se nedochovaly v původním uspořádání, zcela kompletní údaje neposkytují ani cenzurní listiny či dobový tisk.

Kay Hoffmann v následující kapitole obrací naši pozornost k problematice reprezentace historických faktů — porovnává obrazy suezské krize v roce 1956 ve východoněmeckých a západoněmeckých filmových týdenících. Podobně Ljubomir Požarliev a Danae Gallo Gonzálezová analyzují sémiotické systémy týdeníků ve fašistickém Španělsku a komunistickém Bulharsku, konkrétně na příkladu reprezentace zavraždění Martina Luthera Kinga v roce 1968. Obě tyto studie se soustřeďují na rozbor práce s převzatým obrazovým materiálem, jemuž byly při začleňování do různých periodik ex post přidělovány rozličné významy.

Kapitola Johna MacKaye se pak vrací zpět v čase až k dílu Dzigy Vertova a bolševickému týdeníku Kino-Nědělja, jehož redaktorem byl v letech 1918–1919. Účelové kompilace zpravodajského materiálu, jak v původní týdeníkové formě, tak v pozdějších stříhových dokumentech, jsou vydatným námětem ke studiu. I když se Vertovo dílo na první pohled může jevit jako hodně

výlučný a již probádaný případ, zdůrazněním jeho vazeb na zpravodajský film MacKay odkrývá nejen některé historické a politické okolnosti, ale i obecnější principy práce se zpravodajskými záběry jako vizuálním archivem.

Následují dvě kapitoly věnované období druhé světové války, které rozebírají odlišnou situaci filmového zpravodajství v okupovaném Dánsku (studie Larse-Martina Sørensen) ¹⁾ a neutrálním Švédsku — zde autoři Åsa Bergströmová a Mats Jönsson zkoumají vedle samotného obsahu strategie cenzury a distribuce a explicitně poukazují na význam širšího kontextu při studiu zpravodajských filmů. Navazuje studie Idara Floa, založená na zkoumání 1 400 šotů týdeníku Norsk Filmrevy z let 1945–1949. Opírá se o tzv. teorii rámování, ²⁾ tedy předpoklad určitých interpretačních schémat, která formují obraz poválečného vývoje země, včetně retrospektivních obrazů války. Floa ukazuje, do jaké míry mohly tato schémata nastavovat samotné týdeníky, potažmo další soudobá média.

Ani reklama nebyla jen marginální nebo nahodilou součástí filmového zpravodajství. Přes výskyt reklamních šotů a product placementu v západoněmeckých týdenících se studie Sigrun Lehnertové dostává až k síti obchodních vztahů a k univerzálnější problematice sebereflexivity a sebepropagace zpravodajského filmu. Zde se nabízí námět ke srovnání se státem řízenou produkcí, jak ji známe například z poválečného Československa. Jak se od uvedených příkladů ze západního Německa lišilo budování identity či image celostátního nebo regionálního a zájmového zpravodajství v prostředí plánované ekonomiky?

Kapitola Roela Vande Winkela a Daniela Bilteyesta se zaměřuje na belgický zpravodajský film v letech 1908–1994, přičemž zdůrazňuje problémy malého trhu zasaženého zájmy nadnárodních

1) Zde je namísto připomenout pro srovnání situaci v českém prostředí. Srov. Karel Margry, Filmové týdeníky v okupovaném Československu. Karel Pečený a jeho společnost Aktualita. *Illuminace* 21, 2009, č. 2, s. 83–134.

2) Viz např. Robert M. Entman, *Projections of Power: Framing News, Public Opinion, and U. S. Foreign Policy*. Chicago: Chicago University Press 2003.

společností. Podobně průřezový charakter mají i poslední tři kapitoly, které přinášejí zároveň pohled na dnešní recirkulaci archivních filmů a její významy. Scott L. Althaus a Kylee Britzmanová se takto věnují rozsáhlému poli amerických periodik a metadat, kterými jsou v současnosti popsána, a Ciara Chambersová distribuci britských a irských zpravodajských filmů v Irsku jakožto dokumentaci budování národní identity od desátých let po druhou světovou válku. Nakonec Linda Kayeová pojednává o „dynamickém symbiotickém ekosystému“ (kap. XV, s. 287) prezervace, výzkumu a exploatace, který se od šedesátých let utvářel kolem britských zpravodajských filmů, v komparaci s pokročilou, ale zatím ne tak organickou internetovou platformou British Universities Film & Video Council.³⁾

Tato závěrečná kapitola a v různé míře i kapitoly předchozí si zachovávají jistý odstup od globálního zpřístupňování archivních materiálů v digitálním světě. Zkušenosti badatelů naznačují, že množství digitalizovaného materiálu odborný zájem samo o sobě zásadně neovlivňuje a širšímu novodobému publiku zase archivní zpravodajský film bez zprostředkování potřebného kontextu nepřinese kompletní, smysluplné sdělení. Problém uchování a využití sbírek je proto třeba řešit komplexně, s vědomím sítě vztahů, ve které se zpravodajský film nacházel a nachází. Tyto vztahy mezi filmaři, archivními institucemi, badateli, médii, diváky a dalšími subjekty jsou pak samy námětem k výzkumu.

Byť se nejedná o učebnici, může kniha *Researching Newsreels* do jisté míry plnit funkci úvodu do těchto heterogenních „newsreel studies“ (srov. kap. I, s. 11). Odtud se možná odvíjí rozhodnutí vydat patnáct různorodých příspěvků souborně v e-knize i klasické knize, přestože aktuální zprávy a výzvy k výzkumu (viz kapitolu Althause a Britzmanové) nebo množství odkazů na internetové zdroje by se lépe uplatnily v online prostředí.

Z geografického hlediska ve skladbě knihy převládá pohled na někdejší západní svět, nápadné je zastoupení skandinávských zemí. Tato nerovnováha je patrně dána tím, že bázi pro vznik knihy byla *The Newsreel Network*, jež se zrodila ve švédském a dánském akademickém prostředí. Nutno podotknout, že výběr studií je přesto reprezentativní a metodologicky podnětný. Stejně jako pluralita metodologických přístupů je přínosná i stylová rozrůzněnost textu. Autoři, mezi nimiž najdeme renomované odborníky i badatele z řad doktorandů, zvolili různá hlediska a různé formy výstupu, od eseje (Brian Winston) až po exaktní kvantitativní rozbor (Scott L. Althaus a Kylee Britzmanová), v souladu se škálou otevřených témat.

Jednotlivé texty bez výjimky na jasně definované otázky odpovídají přesně a srozumitelně, matoucí může být naopak způsob jejich uspořádání. V řazení kapitol lze přibližně vysledovat postup od obecnější historie médií přes rozbor konkrétního materiálu po problematiku archivace a remediace, nicméně vzhledem k počtu textů a jejich tematickému rozpětí by čitelnější klíč k jejich pořadí či přísnější struktura čtenáři jistě usnadnila orientaci v dílčích problémech.

Nebohatý a nepřilíh kvalitní obrazový doprovod je vyvážen četnými odkazy na volně přístupné digitální přepisy audiovizuálního materiálu, i když ty, jak už bylo naznačeno výše, působí v tištěné knize poněkud těžkopádně. Rozhodně však stojí za dohledání nejen jako ilustrace v podobě jednotlivých videí, ale zvláště jako vzorek aktuálních digitálních repozitářů nonfiktivních filmů.

Postrádat lze hlubší zamyšlení nad terminologií a jemnější komparaci formátů zpravodajského filmu, jen naznačen potom zůstává jeho vztah k filmu dokumentárnímu. Při četbě knihy přitom za některými kapitolami tušíme inspiraci právě k úvahám o různých žánrech (nebo jinak pojmenovaných kategoriích) zpravodajských filmů, o původu jejich názvů či různém označování elemen-

3) Viz dostupné online: <<http://bufvc.ac.uk/newsonscreen>>, [cit. 30. 7. 2019].

tárních součástí (v češtině zpravidla nazývaných šoty). Pochopitelně se nepodařilo vytěžit řadu dalších relevantních témat, což ostatně editoři hned v úvodu reflektují (kap. I, s. 11), *Researching Newsreels* je ale přesto užitečnou příručkou, tematickým a metodologickým rozcestníkem i zdrojem cenných informací o významné součásti filmové kultury řady zemí.

Alena Šlengerová